

Vesnická památková rezervace Krátká - Naučná stezka

Od spravce

Vytvořeno 10/25/2011 - 11:13

Popis

Vesnice Krátká vznikla v první třetině 18. století jako obytná kolonie lesních dělníků. V neveliké obci najdeme roubené i zděné domy s hospodářským zázemím z 18. a 19. století, které svým ztvárněním odrážejí sociální i hospodářské postavení majitelů. Objekty mají většinou lomenice skládané do tvaru kříže, podlomenice a plochou valbičku. Krátká byla vyhlášena vesnickou památkovou rezervací v roce 1995.

Jednotlivá zastavení nejsou v terénu značena.

1. Požární zbrojnice

Požární řády, které byly vydávány už ve 2. polovině 18. století za panování Marie Terezie a Josefa II., obsahovaly stavební příkazy a zákazy spojené s ochranou před ohněm, např. příkaz stavět zděné budovy, zákaz stavět dřevěné komíny, příkaz dodržovat určité vzdálenosti mezi domy, situovat stodoly, kovárny a pazderny v bezpečné vzdálenosti od příbytků apod.

Na jednotlivých staveních visel pro případ požáru pod střechou hák nasazený na dlouhém bidle, žebřík a plátěná vedra.

Požární zbrojnice se budovaly pro úschovu požárních stříkaček a dalších zařízení zpravidla na návších a pokud možno v blízkosti vodního zdroje. Požární zbrojnice v Krátké byla vybudována ve 20. letech 20. století.

2. Pazderna

Po celé 19. stol. a ještě začátkem 20. století se skoro každá rodina na vesnici snažila vypěstovat a zpracovat v přízi tolik lnu, kolik potřebovala pro výrobu oděvů, ložního prádla i pro další použití v hospodářství. Při domácím zpracování se len původně sušil v pecích, rozehřátých po pečení chleba, ale přitom přes veškerou opatrnost často docházelo k požáru, k vyhoření celé usedlosti nebo dokonce celé části vesnice.

Vrchnostenské instrukce proto příkazují sušit len ve zvláštních budovách – pazdernách, které se z bezpečnostních důvodů stavěly v určité vzdálenosti od usedlosti nebo za vesnicí. Pazderna měly obvykle jednu místnost s velkou pecí, nad níž se rozkládalo lešení na sušení lnu, a byly zpravidla osvětleny jen jedním okénkem. Tyto budovy patřily buď obci nebo bohatším rolníkům. Velice často sloužily jako nouzové obydlí rodin podruhů (bezzemků), tj. nejchudších obyvatel vesnice.

3. Tradiční stavební postupy

Od počátku existence Krátké (po celé 18. a začátek 19. století) bylo základním stavebním materiálem dříví, a to díky své dostupnosti v této oblasti, vzhledem ke klimatickým podmínkám i s ohledem na finanční hledisko. Pro Horácko (konkrétně pro oblast Novoměstska a Žďárska) je typický přízemní roubený dům, jehož sedlová střecha je krytá šindelem. Ten zde byl hojně využíván a stejně jako v jiných oblastech s drsným podnebím se jím pobíjely také stěny a štítů domů. Od 1. třetiny 19. století probíhají v lidové architektuře významné změny. Pod vlivem protipožárních feudálních výnosů, kvůli nedostatku dřeva, a tím zvyšováním jeho ceny a pod vlivem městské zděné architektury - dochází k pronikání zdiva do hlavních traktů usedlostí, zčásti i do dalších staveb a chalup. Při stavbě zděného domu se jako materiál uplatnil kámen, nepálené cihly "truple, vepřovice" a pálené cihly. Tyto stavební materiály se začaly ve větší míře používat během 19. století. Šindelová krytina byla od konce 19. století překrývána lepenkou a po 1. světové válce eternitem a tvrdou krytinou.

4. Květnatá louka

Část lesů, pastvin a luk byla až do 20. let 20. století ve společném vlastnictví obcí. Tyto obecní louky (tzv. "společnice") byly společně obhospodařovány. Tráva se začínala kosit brzo ráno, hned po spadnutí rosy, dokud byla měkká. Pokosy se pak roztřepávaly, aby rychleji uschly. Za slunečného

počasí se seno odpoledne obracelo, druhý den se hrabalo a vrstvilo do kopek; sváželo se na vozech na vysokých fůrách.

5. Tradiční sad

Součástí zemědělského hospodaření bylo i pěstování různých plodin na menších plochách zahrad a drobných kusů polí - značný význam už od středověku mělo ovocnářství. Ovšem to nemělo v oblastech s vyšší nadmořskou výškou a na živiny chudou půdou příliš vhodné podmínky. Hospodáři tady vysazovali ovocné stromy ve svých nevelkých zahradách a také na okraji luk a polí. Zahrady byly umístěny zpravidla za stodolou a většinou nebyly ohrazeny. Pěstovaly se zde hlavně různé druhy jabloní, hrušní, švestek a třešní. Protože však úroda ovoce bývala malá, konzervovalo se ovoce sušením buď jen na pecích anebo v kamnech. V oblastech s příznivějšími klimatickými podmínkami, kde byla větší úroda ovoce, se od počátku 19. století stavěly speciální stavby - sušičky ovoce.

6. Sklep

Sklepy sloužily k uskladnění brambor, zelí, řepy, zeleniny a jiných produktů. Bývaly umístěny pod domem (nejčastěji pod síní nebo pod komorou), pod stodolou, kůlnou, sýpkou, anebo stály samostatně ve dvoře, v zahradě, před domem nebo na jiném místě v blízkosti usedlosti. Ze stavebního hlediska jde o stavby vyhloubené pod úroveň terénu nebo ve svahu. Vstup se dveřmi i vlastní prostor sklepa, spojené buď schody nebo šikmou chodbou, jsou vyzděny kamenem nebo cihlami. Často v nich bývaly i studny.

Někde se používaly místo sklepů jen jámy na brambory a řepu, které se na zimu přikrývaly prkny, smrčím a na vrch pak hlínou.

7. Stodola

Stodola je hospodářská stavba sloužící k ukládání a mlácení slámy, popřípadě k úschově zemědělských strojů, vozů a hospodářského náradí. Většinou to byly stavby se zděnými pilíři a dřevěnou výplní, mlat kryla podlaha z dobře zpracované hlíny. Mlat se stával důležitým pracovním místem, využívaným dále k částečnému zpracování lnu, k výrobě povřísel, případně i došků a v malých usedlostech k přípravě krmiva - řezanky. Stodola bývá součástí usedlosti. Nejčastěji je situována proti vjezdu do dvora, ve 2. polovině 18. stol. vycházejí protipožární předpisy příkazující stavět stodoly ve větší vzdálenosti od obytných budov i hospodářských objektů. Stodoly proto stály někdy samostatně, nebo vytvářely souvislé řady na konci humen.

8. Kaplička

V roce 1751 vydala císařovna Marie Terezie příkaz o vyhlašování poplachu úderem na zvon a od té doby se začaly na návších objevovat jako nový stavební prvek zvonice. Ty byly zpočátku velmi jednoduché (např. zavěšené v koruně stromu nebo v rozsoše soušky upevněné v zemi), ale kvůli nepříznivým povětrnostním podmínkám se začíná stavět dřevěná nebo roubená bouda pro zvoníka. Vedle této původní povinnosti se přidávají také vedlejší, tj. denně ráno, v poledne a večer vyzvánět klekání, vyzvánět k modlitbě, zvonit při úmrtí a pohřbu.

Obecní zvoničky, které tak v malých obcích vlastně zastupovaly kostel, začínají zhruba od počátku 19. století také sloužit k náboženským úkonům a s tím souvisí snaha, aby se zvoničce dala důstojnější podoba - spodní část zvoničky se zdí.

Od 2. poloviny 19. století se u zvoniček konají i různé pobožnosti a podle toho se upravuje také její vnitřek i okolí. Zavěšují se do ní kříže i obrázky, kde to místo dovoluje, staví se i jednoduchý oltářiček.

Tato kaplička v Krátké, zasvěcená sv. Cyrilu a Metodějovi, byla postavena v roce 1902. Zvonek byl za 1. světové války zabaven a v roce 1923 nahrazen novým. Kaplička byla roku 1993 zrenovována.

9. Zemědělská usedlost, soliterní stromy

Zemědělská usedlost se skládala z obytných a hospodářských budov, jejichž uspořádání ovlivňovaly kromě jiného také klimatické podmínky. Zdejší drsné podnebí vedlo ke snaze chránit dvůr před silnými větry i sněhovými závějemi. Hospodářské objekty (stodoly, sýpky, chlívky, kolny) a případně výměnek se proto k obytnému domu s chlévem přistavovaly tak, že uzavíraly dvůr.

Tato zemědělská usedlost má třístranně obestavěný dvůr, uzavřený zdí s průjezdem do dvora a brankou pro pěší.

V blízkosti usedlosti se vysazovaly stromy, většinou lípy, které svou mohutnou korunou chránily stavení před nepohodou. Lidé věřili, že strom přeroste jejich dům a ochrání jej před bleskem. Svými

kořeny také odčerpávaly vodu a vysušovaly dům, v létě poskytovaly stín a byly i vydatným zdrojem potravy pro včely.

10. Stavení venkovského řemeslníka, předzahrádka

Chalupy nejdrobnějších rolníků a bezzemků - „baráky“, které vznikaly převážně v 1. pol. 19. stol., mají obytné i hospodářské prostory soustředěny pod jednou střechou. Dispoziční řešení odpovídá místní tradici - typický pro tuto oblast je tzv. trojdílný půdorys. Ze vstupní síně vedou dveře do obytné místnosti, na protilehlé straně je ze síně přístupný chlév a za ním případně komora. V tomto skromném stavení žil drobný zemědělec, který se snažil přivydělávat si na živobytí využitím surovin a materiálů získaných z volné přírody i vlastním zemědělským hospodařením, dalším zdrojem obživy pro něj bylo tkalcovství.

Malý prostor před okny - „předzahrádka“ - byl využíván k vysazování květin a zeleniny; často tu byl i ovocný strom a studna, někdy býval i oplocen. Ze zeleniny se zde pěstovala pažitka, cibulka na řezání, kopr, petržel a křen. Květiny se pěstovaly jak pro léčení lidí nebo dobytka, jiné jen pro okrasu.

11. Vznik obce, pečeť

Ves Krátká vznikla na novoměstském panství kolem roku 1727 na místě vykáceného lesa zv. Teplá. Nejprve nesla jméno tohoto lesa, od roku 1735 dnešní název. Vznikla v důsledku průmyslového podnikání vrchnosti - usadili se zde totiž dělníci, kteří pracovali v lese a v kadovských železárnách. Obec měla původně celkem pravidelný půlelipsovité půdorys, který byl postupně narušen přibývajících domky podruhů (bezzemků) .

V roce 1764 dostala vlastní pečeť, která odráží původ vzniku obce - je zde zkřížená sekera se špičákem, tedy nástroje určené ke kácení a mýcení lesa.

Tato stavba bývala původně rychtou (později hostincem) - Krátká byla již před rokem 1775 spravována rychtářem, který byl zástupcem vrchnosti v obci a jeho úkolem bylo jménem a ve prospěch vrchnosti vést správu obce, udržovat ve vsi pořádek, starat se o majetková práva vrchnosti a vykonávat její rozkazy.

12. Dvůr, maloroľnické hospodaření

Toto selské stavení patří k nejstarším v obci, jeho jádro tvořilo součást stavby vybudované už při založení vsi Krátká v 1. pol. 18. stol. Forma dvora je tzv. háková - za obytnou částí jsou připojeny chlévy a v úhlu navazují další hospodářské budovy, tj. stodola a kolna. Dvůr sloužil hospodářskému provozu, býval zpravidla nekrytý, ohrazený nebo uzavřený budovami, na Horácku jsou časté i dvory neohrazené, jako vidíme zde.

Maloroľnické hospodaření

Základními druhy pěstovaných plodin byly odedávna obilniny - především žito, pšenice, ječmen a oves, které se často sely ve směsích.

Významným zdrojem obživy, důležitým i pro chov dobytka, byly okopaniny - zelí, mrkev, tuřín, krmná řepa a zejména brambory. Ty od skromných počátků na počátku 18. stol. patřily na konci 19. stol. k nejrozšířenějším okopaninám nejen na Horácku, ale i v dalších kopcovitých oblastech Moravy. Dalšími častými plodinami byly hrách, čočka, fazole a dále len a konopí. Velmi důležitou složkou hospodářství byl chov dobytka, jednak jako zdroj potravy, a také pro vykonávání těžších prací.

13. Tradiční vytápění, uspořádání topenišť

Ve středověku se k běžnému vaření a topení používal otevřený oheň v kombinaci s pecí. Kouř z obytné, tzv. dymné jizby, odcházel otvory ve stěnách, nad okny a nade dveřmi. Další vývoj vede přes polodymnou jizbu, kdy dým je už zachytáván od stropu zavěšeným dymníkem (dole otevřeným širokým komínem), až k „čisté“ světnici. V tomto posledním případě pec zůstává sice také na svém tradičním místě v obytné místnosti, ale otočila se tak, aby její ústí bylo v síni, a tím se obytná světnice zbavila dýmu a kouře. V zadní nebo boční části síně vzniká více či méně uzavřený prostor s otevřeným komínem - „černá kuchyně“. V ní se připravovaly na otevřeném ohništi pokrmy, odtud se také přikládalo do pece a kamen ve světnici. Poslední velká inovace ve vytápění a vaření přichází do venkovských světnic zhruba od pol. 19. stol. Spočívá v zavádění tzv. sporáků - kombinovaného zařízení pro vytápění, vaření, pečení a také ohřívání jídel. Sporáky se umísťovaly do světnic, kde nahrazovaly starší, nepřímou obsluhovanou kamna. S touto změnou souvisí také konec dymníků, nové komíny se už staví jako užší a tahové, tzn. uzavřené a svedené až na zem, což si vyžádala právě konstrukce sporáků.

Od konce 19. století poměrně rychle mizí pece a úpravami domů vznikaly samostatné kuchyně.

14. Vodní plocha

Obecní rybníky byly budovány v prostoru návsi v souvislosti s protipožárními nařízeními Marie Terezie a Josefa II. ze 2. poloviny 18. století a v jejich blízkosti byly pak od konce 19. století stavěny hasičské zbrojnice. Malé rybníčky si budovali často i jednotliví hospodáři – měli tak aspoň minimální zásobárnu vody pro své potřeby a využívali je i pro chovné účely.

15. Haltýř

Haltýře byly drobné roubené, deskové nebo zděné stavby sloužící především k chlazení mléka, ukládalo se sem ale také máslo, smetana a maso. Haltýřem protékala voda, uprostřed nad vodou byla dřevěná lávka, na které stály nádoby s potravinami. Často byly využívány také jako zdroje pitné vody. Stávaly nejčastěji ve skupinách nebo řadách u potoka na návsi nebo byly umístěny v bezprostřední blízkosti usedlosti. Dveře haltýřů opatřovali majitelé často dřevěnými zámky, aby tak zabránili hlavně tulákům v krádeži potravin.

Popis trasy

- **Délka trasy:** 1 km
  - **Náročnost:** Nenáročná trasa
-

Mapa trasy

- [Procházky památkovými rezervacemi](#)
- [Vesnické památkové rezervace](#)
- [Lidová architektura](#)
- [Trasy pro pěší](#)
- [Trasy pro seniory](#)
- [Trasy pro rodiny s dětmi](#)
- [Naučné stezky](#)

Zdrojové URL: <http://www.nmm.eu/vesnicka-pamatkova-rezervace-kratka-naucna-stezka.html>